

”Jag tror på en fördjupad, mer mogen kristendom”

Peter Halldorf möter Tomás Halík i ett samtal om hans hemliga formering till präst och en kyrka vid ett kritiskt vägskäl.

AV PETER HALLDORF

NÄR MARIE OCH Miroslav Halík i juni 1948 begav sig hemåt från sjukhuset i Prag med sin nyfödde son, befann de sig som i en dröm. De hade försonat sig med tanken på att förbli barnlösa, men hade nu, när Marie var 45 år och hennes make 50, fått en son. Just när de passerade slottsområdet började kyrkklockorna ringa. Det hördes kanonsalter och i katedralen hade ärkebiskopen beordrats att intonera Te Deum.

De nyblivna föräldrarnas dröm byttes i en brutal verklighet när det visade sig att klockorna förkunnade slutet för frihet och demokrati i Tjeckoslovakien. Tre år efter att landet befriats från den tyska ockupationen hade kommunistpartiet gripit makten. Det närmaste året inleddes fängslanden och avrättningar av oliktankande. Många av Marie och Mi-

roslav Halíks vänner började samtidigt försvinna. En del gick i exil, andra fördes bort och fängslades.

Förföljelsen av kyrkan och den ständigt närvarande propagandan mot all form av religion skulle i Tjeckoslovakien visa sig bli mer intensiv än i något av de övriga länderna i Östeuropa, Sovjetunionen inräknat. ”Stalinisterna hade valt Tjeckoslovakien som den experimentverkstad där ett ateistiskt samhälle skulle genomföras fullt ut”, som Tomás Halík uttrycker det.

Det ateistiska experimentet, som nådde vägs ände vid murens fall och den så kallade sammetsrevolutionen i Tjeckoslovakien 1989, kom att bli en ”skola” som formade den man som filosofen Charles Taylor har kallat ”en apostel för vår tid”. Tomás Halík är sedan decennier en ledande offentlig person i sitt hemland. Hans böcker har sålt i stora upplagor och fått

BILD: ANNIE AXÉLL

”Tron är något mycket personligt och mot slutet av min fars liv tackade jag min far för att han hade hjälpt mig att finna tron, trots att han själv var ‘ateist’.”

ett antal utmärkelser, och 2014 tilldelades han det ansedda Templetonpriset, ibland kallat ”Nobelpriset i spiritualitet”, som tidigare gått till personer som moder Teresa, broder Roger av Taizé, Dalai Lama och Desmond Tutu.

Det namn de nyblivna föräldrarna valde att ge sin son var i sig en tyst motståndshandling. Han uppkallades efter grundaren av den tjeckiska republiken och dess förste president, Tomás Masaryk, vars liv och litteratur skulle bli en viktig inspirationskälla för Tomás Halík under hans uppväxt. Masaryk var en humanist som i en tid präglad av nationalism, extremism och ideologiska övergrepp såg etik och sanning som grundpelare i ett gott samhälle. Värderingar som man delade i det hem där Tomás Halík växte upp.

När jag på försommaren reser med tåg till Prag för att träffa Tomás Halík tänker jag tillbaka på en

reportageresa jag gjorde till samma stad våren 1991, då som redaktör för den nystartade tidningen Trots allt. Jag hörde till de många som tagit djupa intryck av dramatikern och författaren Václav Havel, som oväntat valts till Tjeckoslovariens president efter murens fall. Nu återvänder jag 35 år senare för att möta den man som varit en av Havels närmaste vänner och rådgivare. Och som dessutom spelade en avgörande roll i restaureringen av en katolsk kyrka som blivit svårt komprometterad under fyra decennier av kommuniststyre.

JAG MÖTER TOMÁS HALÍK i Den helige Frälsarens kyrka, strax intill Karlsbron i Gamla stan i Prag. Här har han sedan kommunistens fall varit med och format en andlig miljö som inte bara överbryggar den olyckliga dikotomin mellan akademisk teologi och den levda tron, utan också klyftan mellan den institutionella kyrkan och ett växande andligt sökande. “Kyrkans framtid avgörs av om hon förstår det stora skiftet i vår tid, från religion till spiritualitet”, skriver Tomás Halík i boken *Morgondagens kristendom*.

Kyrkan är fylld, till stor del av yngre människor, när Tomás Halík ledigt leder liturgin och håller sin homilia *ex tempore*. Såväl kvinnor som män tjänstgör som ministranter runt altaret i den livgivande gudstjänsten där vi alla inbjuds att ta emot sakramentet.

När vi efter mässan möts för ett samtal i hans arbetsrum i kyrkan, vill jag höra mer om hans egen väg till tro och hans formering till präst som skedde i hemlighet. Men också om den vision han tecknar av kyrkan på tröskeln till det han kallar en ny epok i kristendomens historia.

PETER HALLDORF: *Du växte upp i ett hem som distanserat sig från kyrkan även om dina föräldrar inte var fiendtligt inställda till religionen. Din far lämnade den katolska kyrkan när han var 18 år. I samma ålder började du närma dig den kristna tron. Du har sagt att det förmodligen inte hade hänt om inte din far utträtt ur kyrkan.*

TOMÁS HALÍK: Jag har satt stort värde på den uppriktighet med vilken min far lämnade kyrkan under de turbulenta åren kring 1918. Om han inte hade gjort det, utan enbart av sociala skäl förblivit katolik och kanske försökt förmedla något till mig som han egentligen inte trodde på, hade jag förmodligen vänt kyrkan ryggen. Jag har alltid haft svårt för den formaliserade religionen. Tron är något mycket personligt och mot slutet av min fars liv tackade jag honom för att han hade hjälpt mig att finna tron, trots att han själv var "ateist". Liksom för att han gett mig den bästa tänkbara religiösa uppväxt genom att ha varit en god pappa. När jag uttalar de första orden i Herrens bön, eller mediterar över far och son-relationen i Treenigheten, vet jag vad det betyder. Det får mening genom min egen djupa erfarenhet av min fars relation till mig.

PETER HALLDORF: *Talade du och din far med varandra om tron?*

TOMÁS HALÍK: Nej, egentligen inte. Det jag nu refererar till var något jag gav uttryck för i en brevväxling som vi hade några år innan hans död. Utöver det bevarade vi en ömsesidig tystnad i dessa frågor. Men jag minns att bara en kort tid innan min far gick bort deltog han i en mässa som jag ledde. På väg ut såg jag i ögonvrån hur min far knäböjde, något jag aldrig

tidigare sett honom göra. Men det var inget jag kommenterade och vi berörde det heller aldrig.

PETER HALLDORF: *Vad var det som gjorde att du närmade dig kyrkan mot slutet av tonåren?*

TOMÁS HALÍK: Mitt första intresse för kristendomen var mer estetiskt och intellektuellt. Jag tilltalades av arkitekturen i många av de vackra kyrkorna i Prag och de konserter som hölls. Men det var nog också en protesthandling mot den påtvingade ateistiska ideologin. Jag började även mot slutet av studietiden läsa en del kristen litteratur, bland annat Chesterton. Han gav mig ett språk för min egen filosofi och hjälpte mig att se att jag skulle kunna finna ett hem i kristendomen. De första katolska författarna som jag därefter läste var Jacques Maritain och Romano Guardini. När jag under ett skollov var i Böhmen tillsammans med en vän började jag även läsa Bibeln – från början! Ett vanligt misstag bland människor som närmar sig den kristna tron. Man inser inte att Bibeln är ett bibliotek, inte en bok. Och söker man ett svar på frågan om Gud finns, är det inte Bibeln man ska läsa. Den varken ställer eller besvarar frågan om Guds existens.

PETER HALLDORF: *Men i ditt sökande tog du också de första stegen på den kontemplativa väg som skulle bli så viktig för dig. Du berättar i din självbiografi om en särskild händelse, en pilgrimsvandring som du gjorde.*

TOMÁS HALÍK: Vad som hände var följande: Jag hade upptäckt att det fanns en pilgrimsort på en övergiven plats på landet och bestämde mig för att göra en dagsvandring dit. Det enda jag tog med mig var en brödlimpa, och så begav jag mig till ruinerna av en gammal kyrka uppe på en höjd. Under vandringen

ville jag försöka komma fram till om jag trodde på Gud eller inte. Och något hände under den vandringen, en övergång från ett rent intellektuellt intresse till en personlig tro. När jag nått toppen av berget bad jag Herrens bön och bad Gud ge mig ljus. När jag återvände var det med en stark förnimmelse av att jag verkligen trodde på Gud. Men jag skulle nog inte kalla detta för min omvändelse, utan det var början på vägen mot omvändelse.

PETER HALLDORF: *Vad lägger du i begreppet omvändelse?*

TOMÁS HALÍK: Vid det här skedet var jag nog inte medveten om att omvändelse handlar om något mer än att börja tro att den kristna läran är sann och gå i kyrkan. Det var först långt senare som jag insåg, med ett leende, att omvändelse är som en soluppgång. Och då menar jag inte bara att man ser något nytt, solen som går upp inför ens blick, utan snarare att allt framträder annorlunda än under natten. När Gud blir en del av våra liv är han inte bara ett tillägg till sådant vi tidigare var medvetna om, men vi börjar se allt i ett nytt ljus. Vår förståelse av världen förändras i grunden.

PETER HALLDORF: *Vilka blev dina viktigaste lärare när du trevande började ta dina första steg på trons väg?*

TOMÁS HALÍK: En av mina klasskamrater berättade för mig att det fanns en intressant präst i en kyrka i Gamla stan i Prag. En som predikade annorlunda än andra präster och även firade liturgin på ett levande sätt. Det gjorde mig nyfiken och jag sökte mig dit. Så lärde jag känna fader Jiri Reinsberg. Mötet med honom fick stor betydelse. Han tog senare emot min första bikt, som följdes av att jag gick till kommu-

nionen första gången. På sitt sätt var han också orsaken till att jag senare bestämde mig för att bli präst. Men på dagen för min första kommunion insåg jag att jag påbörjat en resa som jag inte visste vart den skulle leda. Jag hade bara en påtaglig känsla av att något – eller snarare Någon – hade trätt in i mitt liv, att en port hade öppnats och jag hade stigit över en ny tröskel.

PETER HALLDORF: *Din konfirmation, som skedde pingsten 1967, har du beskrivit som en händelse som hade "en enorm betydelse" för dig. På vilket sätt?*

TOMÁS HALÍK: Kvällen efter min konfirmation var det fullmån. Jag vaknade mitt i natten, gick upp och böjde knä och började be. En insikt infann sig att jag tidigare bara haft en naiv föreställning om vad bön är. Det är en enorm skillnad mellan fromma tankar kring ett andligt ämne och det ögonblick då man vänder sig till Gud från djupet av sitt hjärta. På liknande sätt upplevde jag, många år senare, en annan stor skillnad: den mellan att tala till Gud och att i tystnad vila i Gud – i Guds tystnad. Men vad som blev så tydligt för mig natten efter min konfirmation var att de här sakramenten verkligen fungerar!

PETER HALLDORF: *Under den så kallade Pragvåren 1968 blåste förändringens vindar i Tjeckoslovakien med lättnader på flera områden i samhället. Ären dessförinnan hade även många dissidenter som länge suttit fängslade blivit frisläppta, bland dem åtskilliga präster. Mötet med flera av dem blev viktigt för dig när du då var i 20-årsåldern.*

TOMÁS HALÍK: Att se hur dessa människor, som hade tillbringat 10–15 år i fängelse, inte var brutna eller bittra efter så många år – det gjorde ett oerhört starkt

”Det var först långt senare som jag insåg, med ett leende, att omvändelse är som en soluppgång.”

intryck på mig. Jag slogs av hur öppna de var. Fördomsfria, med humor och en inre, andlig styrka. Det här var ju bara några år efter Andra Vatikankonciliet, och det märkliga var att de tycktes vara de enda i vårt land vid denna tid som hade förstått andan i konciliet. Det hade hittills bara förmedlats på ett ytligt plan i vår kyrka. Man kanske började vända på altaret och fira mässan på folkspråket, men hade inte förstått den djupare dimensionen av detta reformkoncilium. Men för dessa människor hade fängelsetiden inneburit en befrielse från den gamla tidens triumfalistiska katolicism. I möten mellan protestanter, ortodoxa och en del fritänkande marxister som också satt fängslade, hade det uppstått en spontan ekumenik. När de kom ut, och närde en dröm om en fri och öppen kyrka som var ekumenisk och dialogisk, var deras reaktion när de fick ta del av vad som skett under konciliet: ”Det är ju just detta som vi har väntat på!”

PETER HALLDORF: *Pragvåren kom snart att övergå i en ny vinter när de sovjetiska stridsvagnarna rullade in i Prag hösten 1968 och krossade frihetsdrömmarna. Du befann dig vid det tillfället i England för studier, men*

bestämde dig för att efter en tid återvända och påbörja din formering för att bli präst. Hur gick det till?

TOMÁS HALÍK: Under perioden efter 1968, när Pragvåren slagits ner, gick förtrycket in i en ny fas, mer sofistikerad och inte lika brutal som tidigare. Det fanns visserligen ett av staten godkänt prästseminarium, men det kunde aldrig bli aktuellt för mig. Men flera av dem som tidigare suttit fängslade ledde ett hemligt, underjordiskt seminarium med studier i teologi och filosofi. Till formen liknade det de sekulära institutionerna. Vi möttes till föreläsningar och samtal i privata hem. Då och då fick vi besök av gästföreläsare från väst. De reste till Prag *incognito*, på turistvisum, och mötte oss i de lägenheter där vi träffades. Filosofer som Charles Taylor, Jacques Derrida och Paul Ricoeur, och teologer som Hans Küng och Walter Kasper. Ibland fick hemliga polisen kännedom om det och våra gäster från väst kallades till förhör och utvisades ur landet.

PETER HALLDORF: *Det var också i samband med dessa seminarier du lärde känna Václav Havel, liksom andra framträdande dissidenter bland författare, journalister och teologer.*

TOMÁS HALÍK: Min far har berättat att Václav Havel besökte vårt hem vid flera tillfällen när jag var liten, även om jag inte själv har några minnen av det. Bakgrunden till besöken var att min far arbetade med att redigera texter av en av vårt lands främsta författare, Karel Čapek som var nominerad till Nobelpriset i litteratur 1938 men dog strax innan. I sitt arbete inom teatern var Havel intresserad av dessa texter, det var därför han besökte vårt hem. Men nu kom vi att lära känna varandra och fick en djup och långvarig vänskap.

PETER HALLDORF: *Hur möttes ni?*

TOMÁS HALÍK: Under ett antal år var vi en grupp som träffades i hemlighet för ett filosofiskt seminarium varje måndag. Det var författare, konstnärer, journalister och en del studenter. Det hölls i en lägenhet som tillhörde Václav Havels bror, Ivan. Václav Havel själv deltog ofta. Varje sommar flyttade måndagsseminariet ut på landet. Vi var då tillsammans under tre veckor i ett litet hus som Václav Havel ägde i Böhmen. Han var bland mycket annat en fantastisk kock! Han lagade mat åt oss men var också en mycket uppmärksam lyssnare. Han sa inte mycket under våra diskussioner, men ställde frågor och lyssnade. Han var oerhört intuitiv, som den konstnär han var, och hade en unik förmåga att fånga upp de centrala tankarna i våra samtal som han sedan formulerade på sitt eget sätt. När han senare som president höll sina politiska tal utomlands, kunde jag ofta känna igen mycket av det som vi hade berört i dessa samtal. Havel förde in ett helt nytt språk i politiken. Ett existentiellt språk. Det var skälet till det inflytande han fick.

PETER HALLDORF: *När det mot slutet av 1989 stod klart att Václav Havel troligen skulle bli det fria Tjeckoslovakiens första president efter årtionden av förtryck, anförtrorde han dig att han gärna skulle vilja se att påven Johannes Paulus kom på besök till ert land.*

TOMÁS HALÍK: Ja, han tog upp det med mig och ville att det skulle ske så snart som möjligt. När jag nämnade det för en av de biskopar som stod mig nära svarade han att det knappast var möjligt, sådana besök brukar förberedas flera år i förväg. Men när biskopen en kort tid senare besökte Rom tog han upp det med påven, och Johannes Paulus svarade att det nog

”Det jag genomgick detta dygn gjorde att jag senare så väl kunde förstå budskapet i den kontroversiella filmen *Kristi sista frestelse*.”

skulle gå att ordna. Nästan omgående fick jag resa till Rom och vistas där en månad för att förbereda besöket. Under de veckorna träffade jag regelbundet Johannes Paulus och vi fick en nära relation. Hans besök ägde sedan rum redan i april 1990 och blev en viktig händelse när vårt land tog de första stegen på vägen mot frihet och demokrati.

PETER HALLDORF: *Låt oss återvända till din prästvigning som skedde i hemlighet i Östtyskland i oktober 1978. Då hade du genomgått fem år av andlig träning och teologiska studier i det underjordiska seminariet. När du den sommaren förberedde dig för prästvigningen genom att göra Ignatios andliga övningar i Slovakien, mynnade din retreat ut i en kris som fick dig att tveka över om du skulle gå vidare. Vad var det som hände?*

TOMÁS HALÍK: När jag inledde retreaten var jag fast besluten om att jag skulle bli präst. Men den sista dagen av de andliga övningarna greps jag av en stor fruktan. Tvivel och inre ångest ansatte mig på ett sätt

jag aldrig upplevt tidigare. Plötsligt framstod tanken på att jag snart skulle vara präst som skrämmande. Det jag genomgick detta dygn gjorde att jag senare så väl kunde förstå budskapet i den kontroversiella filmen *Kristi sista frestelse*. Att bli präst handlar inte om att förverkliga höga ideal, det är en tjänst som kräver offer och självförlömmelse. När jag nu såg min egen svaghet tvivlade jag på att jag skulle förmå överlåta mig åt en sådan uppgift för livet. Det var ett ögonblick av intensiv smärta. Hela natten vändades jag, och vaknade nästa dag med känslan att mitt liv fram till nu varit ett stort misstag, en patologisk perversion. I stället för ett glädjefyllt "ja" till det som låg framför mig ropade hela min varelse "nej!". När jag satte mig på tåget för att återvända till Prag tog jag i min förtvivlan fram min lilla pocketversion med Nya testamentet och Psaltaren och började läsa. Psalm efter psalm, tills jag kommit igenom hela Psaltaren. När jag klev av tåget i Prag hade stormen bedarrat, ett stort lugn infann sig och ett alldeles klart "ja" steg ur mitt inre. Nästa dag berättade jag om detta för min biktpreäst och han sa då: "Om du inte hade gått igenom denna prövning under övningarna, hade jag inte kunnat ge mitt stöd till din ordination. Nu kan jag göra det med gott samvete. Gå i frid!"

PETER HALLDORF: *Innan själva prästvigningen, som skedde i den östtyske biskopens privata kapell, tillbringade du tre timmar i bön i där.*

TOMÁS HALÍK: Ja, jag visste ju att jag stod inför ett livsavgörande ögonblick, jag skulle nu ta emot det "oåterkalleliga tecknet" på Kristi prästtjänst. Det som skulle ske kunde inte bli ogjort. Jag var fullt medveten om den frihet jag hade: om jag sa nej, skulle hela min framtid utveckla sig på ett annat sätt. I det ögon-

blicket stod det klart för mig att genom att fritt göra det enda valet, och bränna alla andra broar, förlorade jag inte min frihet utan förverkligade den.

PETER HALLDORF: *Låt oss tala något om vad det innebär att vara präst. Du återkommer ofta till klerikalismen, en karikatyr av prästämbetet, som du menar är ett av de stora hindren för förnyelse och reform i din egen kyrka. Det var ju också något som påve Franciskus ofta återkom till.*

TOMÁS HALÍK: Under mitt novitiat präglades jag djupt av den vision av vad det innebär att vara präst som flera av mina lärare tecknade för oss. De menade att framtidens präst bör kombinera sin prästtjänst med ett civilt arbete, och framför allt finnas som en närvaro bland icketroende och sökare. De utmanade oss att andligt och teologiskt utforska vad detta skulle innebära. Det var något som tilltalade mig djupt. Jag längtade själv efter att bli präst, men har aldrig känt någon dragning till att bli en "bypräst". För mina lärare var inte de förhållanden vi levde under något som påtvingats oss av tillfälligheter. De såg det som en gudagiven möjlighet att söka en djupare förståelse av vad som skulle komma att bli nödvändigt i en framtid när vi kunde verka mer öppet. Att vara präst är inte ett uppdrag med vissa "arbetstider", det är något som genomsyrar hela livet.

PETER HALLDORF: *När du i dag talar och skriver om framtidens kyrka, och det kritiska vägskalet du menar att vi befinner oss vid, får jag intrycket att den vision du tecknar är formad av det som präglade dig under de år du verkade i den underjordiska kyrkan. Du beskriver också hur den pandemi vi upplevde för några år sedan gjorde tydligt för dig vad krisen handlar om.*

TOMÁS HALÍK: Vi ska komma ihåg att en kris alltid är en möjlighet, ett kairos-ögonblick. Pandemin blev en profetisk signal för mig. När jag såg de stängda och tomma kyrkorna, var det som att Gud sa: "Sådan kan er situation snart vara om ni inte har modet att förändras." Då blev det tydligt för mig hur krisen framför allt handlar om kyrkans oförmåga att nå de djupare dimensionerna av det mänskliga livet. Det var därför många av dem som haft som vana att gå i kyrkan inte återvände efter pandemin. Kristendomen berörde inte deras liv på djupet.

Under lång tid har klyftan i vår kultur ökat mellan det sätt på vilket människor tänker och lever sina liv och det kristna budskapet. Det har blivit en "exkulturation" av evangeliet snarare än en "inkulturation". Den återevangelisering vi är i behov av kan inte ske på propagandistiskt vis där vi med Bibeln i ena handen och en hamburgare i den andra säger till människor: "Kom och bli frälst!" En verklig inkulturation av evangeliet förutsätter att vi både återvinner den andliga djupdimensionen med dess kontemplativa hållning till livet och på djupet lyssnar till vad som är viktigt för de människor vi möter. Vi behöver vandra och leva tillsammans med människor, inte bara omvända dem.

Jag återkommer ofta till hur ordet religion också kan hänföras till verbet *relegere*, som har betydelsen att "läsa om". Vi behöver i dag en ny läsning av både skrift och tradition, och inte minst av Guds tilltal i tidens tecken. Något av det som den ignatianska examensövningen handlar om. Att i bön, men också i samtal med människor, försöka förstå sig själv och sin tid. Vad är det som på djupet sker i mitt liv och i vår värld? Det är kyrkans uppgift att odla en spiritualitet som hjälper oss att igen och igen göra en nyläs-

ning som ger oss ett djupare och bredare perspektiv på tillvaron.

PETER HALLDORF: *Det är uppenbart att denna nyläsning, eller omläsning, är central i din förståelse av kristen spiritualitet.*

TOMÁS HALÍK: Ja, och den är också viktig för vår ecklesiologi, att vi förstår att kyrkan är förlängningen av uppståndelsen. Trons stora mysterier – inkarnationen, korset, uppståndelsen, pingsten – är händelser som pågår. Inte bara inkarnationen, utan även korset är ett pågående skeende: såren i vår värld är en del av Kristi pågående lidande. Det enda tillfället i evangelierna när någon kallar Jesus "Gud", är när Tomas gör det efter att ha rört vid Jesu sår: "Min Herre och min Gud!" Han såg Gud genom Kristi sår. Om vi vänder bort blicken från såren i vår värld har vi ingen rätt att säga "Min Herre och min Gud". På samma sätt är inte heller uppståndelsen en enskild händelse, den är en process, både i våra enskilda liv och i kyrkans liv. Kristus kommer hela tiden på ett nytt sätt. Men precis som apostlarna inte kände igen honom när han kom till dem efter sin uppståndelse, gör inte heller vi alltid det när han kommer på nya sätt. Detta är ett av kyrkans stora uppdrag och äventyr: att igenkänna Kristus när han uppenbarar sig oväntat och i en ny skepnad. Här behöver vi uppöva vår lyhördhet så att vi känner igen honom, både när evangeliet läses och brödet bryts, men också i marginalerna, bland de små och fattiga. Bara så kan vi bli vittnen om Kristi pågående uppståndelse.

PETER HALLDORF: *Du utmanar även de gängse föreställningarna om tron när du talar om de icke-troendes tro och de troendes otro. Kan du utveckla vad du menar?*

TOMÁS HALÍK: Ja, precis! Det kan också beskrivas i sociologiska kategorier: att tro utan att tillhöra och att tillhöra utan att tro. Människor tillhör kyrkan av tradition och vana, eller vi gör tron till ett instrument för något, ett försvar för vår kultur och vår identitet. Vilket är farligt, vi ser det i den ryska ortodoxin och i en del av de amerikanska evangelikala miljöerna. En sammanblandning av religion och nationalism. Det är det jag menar när jag talar om att "tillhöra utan att tro". Men å andra sidan finns de som "tror utan att tillhöra", människor som står oss väldigt nära. Under hela mitt liv har jag fört samtal med människor som kallar sig ateister. Men det visar sig att långt ifrån alla är dogmatiska ateister, för den Gud de säger att de inte tror på, den guden tror inte heller jag på!

PETER HALLDORF: *Med ditt tal om de icke-troendes tro förespråkar du samma öppenhet som var utmärkande för påve Franciskus. Vad säger du till dem som är ängsliga för att det kan leda till att den kristna identiteten blir otydlig?*

"Vi behöver vandra och leva tillsammans med människor, inte bara omvända dem."

TOMÁS HALÍK: Kristendomens identitet består inte i en uppsättning dogmer eller institutioner. Det är den levande Kristus i kyrkan, den Ande som liknar vinden: vi vet inte varifrån den kommer eller vart den far. Kristendomens identitet är därför inget statiskt, den är ett Andens verk som steg för steg leder oss in i trons fullhet. Och det är inte enbart en enkel, entydig process utan ett skeende som också rymmer mörka nätter av rening och fördjupning. Jag tror på en fördjupad, mer mogen kristendom. Något av det min vän, den irländske filosofen Richard Kearney kallar *anateism*, med innebörden "att tro på nytt". Vi kan inte återvända till en förmodern kristendom, men vi får inte heller stanna i moderniteten. Den nutida kristendomens kris har tagit sig två motsatta uttryck. Det ena som en motkultur, en kristendom som blir en negativ spegelbild av moderniteten. Det andra som ytlig, okritisk anpassning. Bägge leder fel.

Vi behöver odla en kreativ dialog och en kultur av andlig urskillning av det slag man talar om i jesuit-traditionen. En urskillning som hjälper oss att reflektera både över vad som händer i våra egna hjärtan och i vår kultur.

PETER HALLDORF: *I din bok Morgondagens kristendom lyfter du fram behovet av "andliga centra", och menar att dessa i framtiden kan bli viktigare än de traditionella församlingarna. Tänker du dig miljöer som har den roll som klostren haft tidigare i historien?*

TOMÁS HALÍK: Ja, fast med andra former och uttryckssätt. Det finns också exempel i dag på grupper som hänvisar till klostren när man drar sig undan samhället och dess utmaningar och retirerar till ett getto, ett slags konstlat musealt förflutet. Men då glömmar man att de verkliga monastiska kommuniteterna, som benediktinerna, inte var slutna sekter. De genomsyrade kulturen och samhället. I den meningen behöver vi nutida andliga centra som är öppna och välkomnande, som erbjuder människor möjlighet att reflektera och samtala i en kontemplativ atmosfär.

PETER HALLDORF: *Hur kan de miljöerna se ut?*

TOMÁS HALÍK: Vi har sett en sådan miljö växa fram här. När jag efter kommunismens fall fick ansvar för den här kyrkan, som även tidigare under 1900-talet fungerat som en studentkyrka, grundade vi en andlig akademi. Inte i form av en institutionell utbildning utan en miljö för dialog, reflexion och fördjupning. Utifrån det har en andlig rörelse uppstått. De senaste 30 åren har jag döpt och konfirmerat mer än 3 000 personer här, de flesta av dem i åldern 20–25 år. Många av dem studenter från universitetet eller journalister, lärare och advokater. Som en förberedelse för dopet

gör alla ett tvåårigt katekumenat där vi varje tisdag möts för undervisning och samtal. Samtidigt märkte jag att när många av dem avslutat sina studier och återvände till sina hemorter mötte de en helt annan verklighet i församlingarna. Kyrkor med 5–10 åldrade människor i gudstjänsterna och predikningar som låter likadant varje söndag. Det blev tydligt för mig hur vi också behöver andra typer av miljöer. För en del år sedan skapade vi en plats av det slaget i ett tidigare kappucinkloster 40 kilometer utanför Prag. Dit kan människor nu komma för en veckas retreat, eller en helg, och delta i andliga övningar, retreatar och kurser. Centret är i hög grad ekumeniskt. Ibland kommer grupper med protestantiska pastorer för att göra de ignatianska övningarna eller buddhister som vill bekanta sig med Johannes av Korset och Teresa av Avila.

PETER HALLDORF: *Här har ni även utvecklat en form av filmretreater. Kan du berätta om det?*

TOMÁS HALÍK: Ja, det har varit väldigt fruktbart. Deltagarna är då i total tystnad. Två gånger om dagen ser man en film – inte religiösa filmer, men filmer med ett starkt budskap. Det finns då alltid två personer som fungerar som följeslagare under retreaten, en psykolog och en präst. Oftast är det en kvinna och en man, och deltagarna får möjlighet att samtala med dem en halvtimme varje dag. Den återstående tiden ägnar man åt att meditera över filmens budskap i relation till det egna livet. Det leder ofta till djupgående erfarenheter. På liknande sätt gör vi med andra konstformer. Man får till exempel välja en bild i ett galleri som man sedan mediterar över under en retreat.

PETER HALLDORF: *Du återkommer ofta till behovet av andliga följeslagare, något som är avgörande i de oaser eller centra som behöver skapas.*

TOMÁS HALÍK: Jag är övertygad om att en avgörande del av det pastoralala uppdraget i framtidens kyrka är att det finns erfarna lekmän som kan vara följeslagare till sökande människor. Andliga följeslagare behöver inte vara andliga i betydelsen ordinerade till tjänst, men de behöver vara människor som öser ur sina inre källor och odlar en kontemplativ hållning till världen och det egna livet. Och som därför kan möta sina medmänniskor med öppenhet, utan behov av att argumentera eller försvara saker.

Grundläggande i oss alla är den öppenhet mot "det enda nödvändiga" som varje människa bär i sitt djup. Men vår självgodhet, våra "dygder" och stolta övertygelser gör att vårt inre ofta är tillslutet. Det öppnar sig först när vi kommer i kontakt med vår längtan, vår törst och våra sår. Det mänskliga hjärtats öppenhet och Guds rikes öppenhet är en och samma öppenhet.

NÄR VI AVSLUTAT vårt samtal ber Tomás Halík mig följa med honom ett par trappor ner. "Det är något jag vill visa dig", säger han. Vi går försiktigt nedför en smal trappa som mynnar ut i en liten krypta med välvda stenväggar. De enda möblerna är två enkla pinnstolar och ett litet bord som står mitt i rummet.

"Sedan många år tar jag varje torsdag emot människor här för bikt och andlig vägledning", berättar han. "Det kan ofta pågå till midnatt."

Så pekar han på en del av väggen där man kan skönja att det tidigare varit en dörr eller en öppning, men som nu är igenmurad.

"Där var ingången till kryptan under medeltiden.

"Eckhart är en av de andliga mästare som kommit att betyda mest för mig."

Det berättas att mästare Eckhart kom hit på besök vid flera tillfällen. Han använde då den ingången."

"Eckhart är en av de andliga mästare som kommit att betyda mest för mig", berättar Tomás Halík. "Han har lärt mig något absolut grundläggande: 'Det öga med vilket jag ser Gud, är det öga med vilket Gud ser mig.'"

Men att Gud och jag är oskiljaktiga kan också vara ett farligt påstående om det missförstås, inflikar Tomás Halík.

"När jag säger 'jag' säger jag på samma gång 'Gud', eftersom människan inte är hel utan Gud. Vi är förenade, men utan sammanblandning."

Som för att ytterligare stryka under ett av trons stora mysterier, tillägger Tomás Halík lågmält: "Den kärlek med vilken du söker och älskar Gud, är därför den kärlek med vilken Gud söker och älskar dig."

TOMÁS HALÍKS senaste böcker, *The Afternoon of Christianity* och *Touch the Wound*, utkommer på svenska på Libris förlag under hösten. Den sista helgen i oktober medverkar Tomás Halík i Pilgrims Höstmöte i Linköping.